
SZTUKA WARTOŚĆ SACRUM

REDAKCJA

BEATA BIGAJ-ZWONEK, BARBARA HRYSZKO, SYLWIA GÓRA

AKADEMIA IGNATIANUM W KRAKOWIE | WYDAWNICTWO WAM
KRAKÓW 2016

Spis treści

Wprowadzenie	13
Introduction	19
Kalendarium życia i twórczości Pawła Taranczewskiego	25

WARTOŚĆ SPOTKANIA

Stanisław Rodziński	
Paweł Taranczewski	39
Paulina Korpala-Jakubec	
„Mocnym nie przeszkadzać, słabym dopomóc” – wspomnienia z seminarium prof. Pawła Taranczewskiego	41
Paulina Tendera	
Poetyka obrazów Pawła Taranczewskiego	51
Agnieszka Mazoń	
Kilka słów o malarstwie Pawła Taranczewskiego	57
Wojciech Rubiś	
Porządek rysunków Pawła Taranczewskiego	63
Karol Tarnowski	
Wenecjanie w Luwrze	73
Alicja Soćko-Mucha	
<i>Ekstaza Świętego Franciszka El Greca</i>	79

Gerdien Verschoor	
Benedykt z ulicy Basztovej	83
Jan Andrzej Kłoczowski OP	
<i>Homo idiota</i> , czyli o nawróceniu	89

WOKÓŁ SENSU DZIEŁA

Franciszek Chmielowski	
Sztuka inna, sztuka ta sama	99
Barbara Hryszko	
„Akt pejzażu”. O malarstwie Pawła Taranczewskiego	123
Ewa Herniczek	
Pasja dnia powszedniego	137
Beata Bigaj-Zwonek	
„Drżące bródki płaczących aniołków”. O ekspresji piętnastowiecznych obrazów dewocyjnych	149
Katharina Ute Mann	
Polychromiestreit oder Paragoneproblem?	171
Hanna Wesołowska-Starzec	
Architektoniczne <i>sacrum</i> i <i>profanum</i> – czyli o świątyni i jej sakralności raz jeszcze	187
Maria Szcześniak	
Złoto jako środek artystycznego wyrazu a doświadczenie Boga ..	205
Sylwia Góra	
Władysław Strzemiński – artysta i pedagog	219
Teresa Obolevitch	
Tradycja wschodniochrześcijańska w twórczości Thomasa Mertona	233
Piotr Duchliński	
Epistemologiczne aspekty doświadczenia piękna transcendentalnego	251
Maria Małgorzata Baranowska	
Bóg i człowiek: między posłuszeństwem a bliskością	285

Agata Płazińska	
Edith Stein – mistyczna ofiara Holocaustu	291
Karolina Grodziska	
Wiosenne wiersze Jana Zahradnika	315
Monika Stankiewicz-Kopeć	
„Poeci [polscy] uśmiechają się rzadko – prawie nigdy”.	
Romantycy polscy wobec śmiechu i komizmu	331
Maria Rostworowska	
Sacrum i etyka w teatrze na przykładzie <i>Miłosierdzia</i>	
i <i>Strasznych dzieci</i> Karola Huberta Rostworowskiego	357
Danuta Gwizdalanka	
Od muzyki w świątyni do świątyni muzyki	
(z obszerną dygresją na temat mistrza muzycznych ceremonii)...	377
Krzysztof Meyer	
Kilka refleksji na temat <i>sacrum</i> w muzyce	391
Noty o autorach	399
Obrazy Pawła Taranczewskiego	405

Wprowadzenie

Wartość odczytuje ten, który jest otwarty na pewien horyzont

Paweł Taranczewski¹

Sztuka – wartość – *sacrum* to słowa klucze, otwierające całe spektrum istoty życia człowieka, szczególnie życia twórczego. Są one również tytułem *Księgi Jubileuszowej* dedykowanej Profesorowi Pawłowi Taranczewskiemu, znakomitemu malarzowi i filozofowi, autorowi licznych publikacji o sztuce, w tym książki *O płaszczyźnie obrazu*.

Na dorobek artystyczny Profesora Pawła Taranczewskiego składają się setki prac zarówno malarskich, jak i rysunkowych. Jego obrazy były wystawiane indywidualnie oraz prezentowane na licznych wystawach zbiorowych w kraju i zagranicą. Profesor Paweł Taranczewski jest również członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków, Polskiego Towarzystwa Filozoficznego oraz Polskiej Akademii Umiejętności, wykładowcą kilku uczelni, przez lata związanym z Akademią Sztuk Pięknych w Krakowie, Politechniką Krakowską, Uniwersytetem Papieskim im. Jana Pawła II w Krakowie (dawniej Papieską Akademią Teologiczną), współpracującym również z Uniwersytetem Jagiellońskim. Obecnie Profesor wykłada w Akademii Ignatianum w Krakowie.

Niniejsza *Księga* jest owocem Konferencji Jubileuszowej z okazji 75-lecia urodzin prof. Pawła Taranczewskiego, która miała miejsce 28 maja 2015 roku w Akademii Ignatianum w Krakowie.

1 *O hierarchii w sztuce – z Pawłem Taranczewskim rozmawia Kinga Nowak*, „Perspektywy Kultury” 2011, nr 2(5), s. 176.

Publikacja ta obejmuje swoją tematyką szeroki wachlarz dziedzin humanistycznych bliskich Jubilatowi, takich jak sztuka, estetyka i filozofia, literatura, a nawet muzyka. Przyczynkiem do napisania tekstów były wieloletnie przyjaźnie z Profesorem, relacje Mistrz–uczeń, współpraca na polu zawodowym czy po prostu ogromna sympatia i podziw, jakim darzą Jubilata autorzy. Dzięki szerokiemu spektrum zainteresowań autorów dedykujących Profesorowi teksty z różnych dziedzin badawczych i artystycznych, niniejsza *Księga* jest wieloaspektowa i interdyscyplinarna. Mimo różnorodności treści, spoiwem łączącym poszczególne artykuły są sztuka, *sacrum* i wartość – rozumiane nie tylko w znaczeniu estetycznym i filozoficznym, ale również moralnym.

Księga składa się z różnorodnych tekstów specjalistów z zakresu wielu obszarów wiedzy humanistycznej, których łączy jednak podobne postrzeganie wartości w życiu i sztuce. Teksty zostały uporządkowane dziedzinami, w których poruszają się ich twórcy.

Publikację rozpoczyna kalendarium przypominające dokonania artystyczne i naukowe Profesora. Pierwsza część książki zawiera teksty wspomnieniowe dotyczące osoby i twórczości Pawła Taranczewskiego. Prof. Stanisław Rodziński opowiada o swojej wieloletniej przyjaźni z Jubilatem, sięgającej czasów licealnych. Paulina Korpala-Jakubec podsumowuje to, czego nauczyła się od swojego Promotora w aspekcie merytorycznym oraz przedstawia Jubilata jako człowieka kierującego się wartościami, które wpłynęły na jej rozwój naukowy. Paulina Tendera swój tekst poświęca w całości malarstwu Pawła Taranczewskiego, a artykuł Wojciecha Rubisia dotyczy warsztatu rysunkowego artysty. Pretekstem do tych rozważań jest wystawa twórczości Profesora pt. *Format kartki nie może zobowiązywać*, która miała miejsce w Galerii ASP w Krakowie w styczniu 2016 roku. Refleksjami na temat malarstwa Pawła Taranczewskiego dzieli się również Agnieszka Mazoń z Galerii i Domu Aukcyjnego „Nautilus” w Krakowie, która wspomina także wieloletnią współpracę Jubilata z Galerią.

Wprowadziliśmy do tej części również eseje dedykowane Profesorowi, związane ze sztuką, sztuką życia i postrzegania rzeczywistości. Karol Tarnowski wspomina wrażenia z wystawy malarstwa szkoły weneckiej w pa-rskim Luwrze. Alicja Soćko-Mucha prezentuje esej poświęcony obrazowi

El Greca *Ekstaza Świętego Franciszka*. Z kolei Gerdien Verschoor pisze o pewnej umiejętności, którą zawdzięcza Profesorowi. Autorka skupia się na kwestii potrzeby odnalezienia we współczesnym świecie „czystego czasu”, w którym możliwa jest pełna koncentracja na pracy. Punktem wyjścia do tych rozważań jest akwaforta Rembrandta *Conus marmoreus* z 1650 roku. Pierwszą część książki zamyka tekst Jana Andrzeja Kłoczowskiego OP o intrygującym tytule *Homo idiota, czyli o nawróceniu*, przedstawiający w sposób niezwykle przystępny analizę rodzajów ludzkiej głupoty, wskazujący na różne zabarwienia samego pojęcia i sposób na uleczenie z tej powszechnej ułomności.

Kolejna część książki jest zbiorem artykułów z zakresu sztuki, estetyki, filozofii, literatury i muzyki. Teksty poświęcone sztuce, ale również w jej obrębie estetyce, rozpoczyna artykuł Franciszka Chmielowskiego, który jest próbą całościowego ujęcia trudnej problematyki sztuki współczesnej, jej kondycji (miałkości, dowolności, negacji). Autor, w poszukiwaniu tożsamości sztuki, prezentuje szeroki przegląd sądów myślicieli usiłujących określić naturę twórczości artystycznej. Temu ważkiemu zagadnieniu w aspekcie malarstwa Pawła Taranczewskiego został poświęcony tekst Barbary Hryszko. Poszukując odpowiedzi na pytanie, co stanowi istotę i cel twórczych zmagania, autorka analizuje jednocześnie obrazy i teksty malarza-filozofa. W artykule podkreślono również dotychczas pomijaną, konstytutywną rolę rysunku, który wyraźnie panuje nad żywiołem kolorów. Natomiast Ewa Herniczek w artykule pt. *Pasja dnia powszedniego* przygląda się twórczości Zbigniewa Bajka, przedstawia jego wybrane realizacje w kontekście refleksji nad aktualnością figur pasyjnych w próbach „obrazowania współczesnej nam codzienności”.

Bardziej szczegółowym aspektem sztuki dawnej zostały poświęcone kolejne artykuły. Beata Bigaj-Zwonek podjęła temat środków artystycznego wyrazu, jakimi twórcy piętnastowiecznych obrazów dewocyjnych uzyskiwali ekspresyjny wydźwięk swoich prac. Autorka w swoim artykule przywołuje przykłady dzieł wzruszających intensywnością emocji, analizując metody, którymi emocje te zostały uzyskane. Katharina Ute Mann śledzi drogę, jaką musiały przebyć rzeźby antyczne, aby „odzyskać kolor”. Współczesne wyobrażenia starożytnych posągów jako czysto białych zawdzięczamy Johannowi Joachimowi Winckelmannowi i musiało minąć

dużo czasu, aby udowodnić, że oryginalnie były one polichromowane. Jednak zasadniczym pytaniem pozostaje, czy współczesny odbiorca sztuki jest w stanie „odczarować” swoje dotychczasowe wyobrażenia o antycznej dostojności i pięknie kojarzonym przede wszystkim z bielą rzeźb? Artykuł Hanny Wesołowskiej-Starzec przypomina zagadnienia związane z istotą *sacrum* świątyni chrześcijańskiej, wymową planu architektonicznego kościoła i światła w świątyni. Z kolei Maria Szcześniak podejmuje temat symboliki złota w sztuce, szukając jego związków ze światłością i możliwością doświadczenia Boga. W sposób szczególnie przygląda się mozaice *Deesis* w kościele Hagia Sophia w Konstantynopolu. Na koniec Sylwia Góra odkrywa powinowactwa idei Jubilat z myśleniem Władysława Strzemińskiego. Obaj artyści całe swoje życie podporządkowują konsekwentnemu myśleniu artystycznemu i spełniają się zarówno jako malarze, jak i niezwykle pedagodzy.

Z zagadnieniami z zakresu sztuki korespondują artykuły z obszaru estetyki i filozofii. W artykule Teresy Obolevitch zostały przeanalizowane związki myśli amerykańskiego trapisty Thomasa Mertona z tradycją wschodniochrześcijańską. Jednym z ważniejszych czynników, które wywarły istotny wpływ na twórczość Mertona, była myśl greckich i bizantyjskich pisarzy wczesnochrześcijańskich, rozwijana następnie w rosyjskiej filozofii, teologii i literaturze. Piotr Duchliński poświęcił swój artykuł epistemologicznym aspektom transcendentnego doświadczenia piękna. W jego opisie stara się wziąć pod uwagę kategorie pojęciowe epistemologii tomistycznej i fenomenologicznej, proponując pogłębione badania tego aspektu na gruncie badań neurobiologicznych. Tekst Marii Małgorzaty Baranowskiej prezentuje rozważania nad charakterem relacji Boga do człowieka. Autorka śledząc tę kwestię, opiera się na pismach Maksa Schelera i Simone Weil, odnosząc prezentowane sądy do Ewangelii. Agata Płazińska podjęła temat śmierci, zestawiając w nim jej różne oblicza i przywołując w tym kontekście męczeństwo Edith Stein. Autorka przybliżyła teorie myślicieli i filozofów dotyczące śmierci i prób jej zrozumienia.

Kolejną dziedziną reprezentowaną w niniejszej publikacji jest literatura. Karolina Grodziska poświęciła swój artykuł niesłusznie zapomnianemu lwowskiemu poecie Janowi Zahradnikowi, przypominając jego

cykl „wierszy wiosennych”. Tekst Moniki Stankiewicz-Kopeć dotyczy roli komizmu w dorobku polskich romantyków. O ile Słowacki i Mickiewicz korzystają z tego motywu często, o tyle trzeci wieszcz – Krasiński – właściwie nigdy. Jednak najważniejszą postacią, dla której śmiech był podstawą twórczości, był bez wątpienia Aleksander Fredro, któremu autorka poświęca dużą część artykułu. Natomiast tekst Marii Rostworowskiej dotyczy *sacrum* i etyki w teatrze na przykładzie *Miłosierdzia* i *Strasznych dzieci* Karola Huberta Rostworowskiego. Pierwsza ze sztuk, *Miłosierdzie*, została napisana „w duchu św. Pawła”, druga powstała niedługo potem, dla pokrzepienia serc przerażonej *Miłosierdziem* publiczności i porusza ten sam problem, ale „na wesoło”.

Ostatnim akordem tej wieloaspektowej symfonii jest część poświęcona muzyce. Danuta Gwizdalanka podjęła temat przenikania wartości *sacrum* do świata muzyki i wpływu swoistości obcowania z utworem muzycznym w świątyni na kształtowanie się formy przekazu muzycznego w sali koncertowej i odbioru muzyki jako swoistego kontaktu ze świętością. W artykule zostało również szerzej omówione oddziaływanie mistrza ceremonii muzycznych na sposób wykonywania muzyki. Również Krzysztof Meyer w swoim tekście przybliży sposób rozumienia *sacrum* w dziejach muzyki oraz przedstawia zmieniające się oczekiwania wobec utworów towarzyszących obrzędom religijnym, ilustrujących Słowo Boże lub poświęconych tematyce biblijnej. Stawia także pytanie o rolę wiary w akcie tworzenia utworu muzycznego.

Książka, którą oddajemy do rąk Czytelników, dotyka wielu dziedzin kultury bliskich Jubilatowi. Ich spoiwem są dwa przejawy twórczego działania: słowo i obraz. Zawarte w niniejszym tomie teksty, dedykowane Pawłowi Taranczewskiemu i obejmujące różne dziedziny, takie jak sztuka, filozofia, literatura czy muzyka, wskazują na szerokie zainteresowania Profesora jako artysty i filozofa, estety i znawcy różnych dyscyplin. Mamy nadzieję, że interdyscyplinarność publikacji poszerzy grono jej odbiorców, inspirując do twórczych przemyśleń oraz dostarczając – tak ostatnio niedoceniane – przeżycie estetyczne.